

ГРАЂА ЗА ИСТОРИЈУ ШКОЛЕ У ЖАРКОВУ 1840 — 1918

Идући из Београда, преко Бановог Брда Ибарском магистралом, одмах иза витког моста који премошћава Репишки поток, простире се насеље Жарково.

Оно је полегло на плећатој заравни шумадијског подбрђа, окренуто југоистоку са погледом према Макишу и сремској равници.

Доминантан положај ове висоравни, благо нагнуте са шумовитим залеђем и Савом у подножју, привукао је неолићане да се овде настане још пре 5.000 година.

Према истраживањима археолога, ово насеље је било веома развијено, са земуницама и кућама од подзиданог камена. Неолитско насеље се налазило изнад извора Беле воде и око данашње школе. Овде су пронађена огњишта, остаци земуница и кућа, оставе за храну, камене секире, рибарски тегови, оруђа од костију и други материјали.

Неолитско насеље у Жаркову је нешто млађе од Винче, а живот је у њему непрекидно трајао око 500 година. Датовање насеља је утврђено: „Према предложеној апсолутној хронологији винчанске културе, почетак живота у Жаркову падао би према томе око 2600. пре нове ере, док би крај живота овога насеља морао да се датира 1900. пре нове ере“.¹

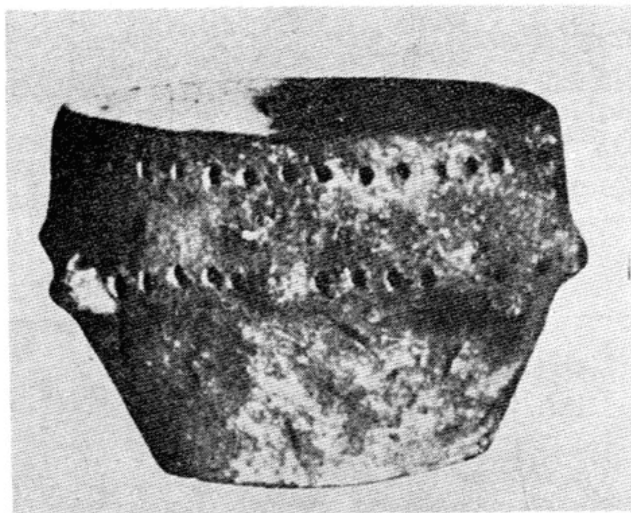
И касније, за време Римљана овде је постојало људско станиште. Овуда је пролазио римски пут, који је из Сингидунума ишао преко Жаркова, Железника и Остружнице и даље, прешавши Колубару, за Босну.

Из римског периода пронађена је 1929. године изнад Водовода камена фигура лава, и то баш на старом неолитском локалитету.

Први писани подаци о Жаркову као насељу потичу из 1528. године, када су турске власти вршиле попис освојене Србије.

По овим подацима село се звало Бело Врело, а припадало је кнежини Русмира Рачевића у београдској нахији. Тада је имало 24 домаћинства. Назив насеља је узет свакако према извору Беле воде, око којег је и било ово насеље.²

У следећем попису, од 1536. године, име се мења и зове се Жарково Село, свакако по имену старешине села — Жарка, сина Петраковог. Под овим именом насеље се

Здела из неолита, са локалитета Ледине

Ecuelle de la période néolithique, localité Ledine

последњи пут помиње 1725, да би се касније скратило у данашњи назив — Жарково.³

У 17. веку се ово насеље такође помиње у документима, а 1784. године имамо и његов опис са бројем домаћинстава.

Те године је аустријски официр-обавештајцац, Јосиф Павле Митесер, под именом Михаила Ковачевића, са калуђерима манастира Раванице, пропутовао део Србије од Крагујевца до Београда.

Прошавши кроз Жарково из Железника за Београд, он је оставио ове податке: „Жарково лежи у мањој долини поред једног потока, с десне стране пута који води од Железника до Београда. У селу има извор, који избија из камена „Бела вода брунен“. Село има 13 хришћанских кућа и један хан са шталом која може да прими 20 коња“.⁴

Из овога описа види се да је Жарково тада било око извора Беле воде. Оно се касније пред први устанак померило према Кнежевцу, бежећи од Турака (тј. њихове пљачке) који су овим друмом пролазили.

У току оба устанка Жарково се помиње по историјским документима.

Први подаци о броју домаћинства после устанка потичу из 1818. године. Тада је ово село имало 45 домова и 120 арачких глава. Како је у то време било села и са 5—6 кућа, Жарково је спадало у већа насеља. Но, и поред бољих услова, споро се увећавала насеља у првој половини 19. века. То се види и на примеру Жаркова. Ево неколико података о томе:⁵

Година	Број кућа	Број пореских глава	Број арачких глава
1818.	45	—	120
1821.	53	71	154
1823.	52	61	139
1825.	56	65	141
1828.	61	исто	исто
1831.	59	76	161
1836.	63	73	—

Школство и просвета за време I и II устанка

Већ почетком устанка српске власти увиђају потребу за писменим људима, па се у ратној ватри отварају и прве школе.

Поред вароши и паланака, и села су тражила да им се школе отварају. О томе најбоље сведочи захтев посавских села Орашца и Ушћа, која су упутила Проти Матеји Ненадовићу: „Особито Вас молимо да нам уредите вашом заповести школу, да ту школу начинимо с вашим изумом, зашто сваки човек незна шта је школа нити пак наука.“⁶

Поред Београда, где је радила једна основна школа са три разреда и једна за покрштене Туриће, у првом устанку у Србији је било укупно 40 основних школа са око 1.500 ученика.

Како тада није било школских зграда, настава се изводила у приватним кућама, и по селима и у градовима.

Није било ни школског намештаја. Седло се на асурама и треношцима. Ипак је највећа тешкоћа била да се пронађу способни учитељи. То су углавном били Срби који су прешли из данашње Војводине, али и они су често били полуписмени.

Зато се рад ових школа сводио на учење читања, писања, нешто рачуна и црквеног појања. Читање се учило из буквара, часловца и псалтира, па су се и ученици тако називали: букварци, часословци и псалтирци.

Први значајнији покушај да се основне школе уреде, био је акт Попечитељства просвештенија од 11. 9. 1811. године, који је у ствари и први наставни план за основне школе у Карађорђевој Србији. Поред осталог, у овом акту је записано:

„У смотренију тога вама се даје знати да је за јуност нужно и полезно овим сустизањем књизи се настављати: буквар, по тому часловац, и онда псалтир с катихизма поученијем и пјенијем, и рачуница што се све у три добра течаја совершити може и има.“⁷

Овим званичним актом за све основне школе у Србији утврђено је да „мале школе“ трају три године, као и који се садржај има обрадити.

Сем основних школа, мисли се и на отварање виших школа, јер су нарасле потребе у слободној Србији. Зато се, уз подршку Доситеја, у јесен 1808. године, у Београду отвара Велика школа. Нешто касније, 1810. године у Београду се отвара и Богословија.

Али овај узлет српског народа и жеља за просветом, био је несретне 1813. године пресечен пропању Карађорђевој Србији.

После успешно окончаних ратовања у другом устанку, прилике у Србији су биле погодне и за школство. Но, кнез Милош, нешто због очувања свога положаја, а нешто због неповерења према школованим људима, није у прво време много држао до школе и просвете. То се најбоље види на примеру Београда, који је тек 1828. године добио трећег учитеља.

Кнез Милош је сву бригу око издржавања школа препустио општинама и појединцима.

Све до 1830. године није било никаквог званичног плана, већ се углавном радило по ономе из 1811. године. Како је Хатишерифом од 1830. године Кнежевина Србија и

формално добила право да „има власт постављати у земљи својој печатње књига, болнице за своје болеснике и школе ради воспитанија дјете своје“ — и шкрти кнез је морао дозволити да се из државне касе неке школе издржавају.

Исте године донет је и план и програм за основне школе.

Оне су се делиле на: најмлађу, средњу и старију класу.

Године 1833. донет је и први Закон о народној школи, који је познат под именом „Устав народни школа у Књажеству Србије правителствујушчим Књазем Милошем Теодор Обреновићем I одобрен и потврђен“. Овај школски документ, дело Димитрија Тирола, сачињен је према школским законима у Аустрији.

Наредних година и кнез Милош, под притиском нарасталих потреба и захтева народа, мења своје погледе према школама. Године 1835. донета је одлука да се у сваком округу по две школе издржавају из државне касе. Следеће године се установљава и звање „Директора свију школа у Србији“, а први директор је Петар Радовановић, професор гимназије. Исте године донет је и „План за школе како имају постојати“, по коме је извршена нова организација школа у Србији. Школе се деле на: *правитељствене*, у које спада Гимназија у Крагујевцу и три *главне школе*, будуће полугимназије у Шапцу, Чачку и Зајечару. Затим, *нормалне школе* — укупно 22 по окружним местима и *млађе нормалне школе* — општествене, које се могу отварасти по осталим местима, а чије издржавање пада на терет општина где ће се „јуност учити срицати, читати и писати“.⁸

Како стање школства није било добро, то се 1838. године издаје први званични наставни план и програм за основне школе „Назначеније учбени предмета који се у школама нормалним за прво и друго течање школско предавати имају“, а одмах затим и прво упутство учитељима „Наставленије учитељима правитељствени и општествени школа у Књажеству Србији“.

Ово је најзначајнији школски документ за време прве владе кнеза Милоша Обреновића.

По њему је уведена јединствена „нормална школа“ у целој кнежевини. И програм је бољи од свих претходних.

Поред јединственог плана и програма, надзора и бољег избора учитеља, колико је то објективно било могуће, и број школа се повећао.

Тако је пред крај Милошеве прве владе у Србији, поред основних школа, радила и Богословија у Београду, основана 1836. године, две гимназије, једна у Крагујевцу и друга у Београду, отворена 1839. године и три полугимназије. Основних школа је било укупно 88, учитеља 101, а ученика 2.966.⁹

Доласком уставобранитеља на управу земље, крајем 1838. године, школству и просвети уопште поклања се све већа пажња, па се и број школа повећава, како основних тако и средњих свих врста.

Реформа школа за време уставобранитеља 1838—1858

Победом уставобранитеља са Томом Вучићем, Аврамом Петронијевићем, Милутином Гарашанином и Јевремом Обреновићем на челу — протеран је кнез Милош из Србије, а неколико година касније и његов син Михаило Обреновић. Уставобранитељи су се нарочито истакли у периоду од 1840. до 1850. године. Свој утицај и власт они су остварили преко Савета, који је постављао попечитеље (министре). У оваквој држави се нарочито пажња поклањала правним прописима, државној управи и судској служби. Због тога је било потребно оспособити што већи број школованих и писмених људи.

Због потреба у чиновништву, почев од државне управе, па до осталих струка и грана, уставобранитељи нарочиту пажњу поклањају не само основним, него и средњим и вишим школама. Поред повећаног броја основних и средњих школа и организација школства, наставни кадар и план и програм су много бољи него у ранијем периоду. Све ове промене и побољшање рада у школама су везане за име Јована Стерије Поповића, који је био начелник попечитељства просвете од 1842. до 1848. године.

Јован Стерија Поповић се озбиљно припремао за овај посао. Проучивши прилике и недостатке у нашем школству од 1842. до 1844. године, он је издао први закон о школама под називом „Устројеније јавног училишног наставленија“. Пре овога закона, Стерија је учинио и друге припреме и промене у школству: 1843. године је написао „Покушаније за план школски“, у којем су у ствари садржавани предмети који ће се изучавати у школама, и израдио је нацрт закона о школама који је добио своју коначну обраду у посебном одбору. Ово је био

први модеран закон о школству у Србији и спадао је у ред најбољих у Европи тога времена.

У тексту овога првог школског закона дат је и план за основне школе, по коме се уводе нови предмети: познавање грађанског писма, математика, природни земљопис, стилистика, општа знања сваком Србину нужна. Први пут у овоме закону о основној школи се прокламује и принцип да је она општа и обавезна за сву децу, али што због објективних разлога није могло да се спроведе.

По овоме закону постоје двојаке школе: сеоске и варошке. Сеоске су троразредне, а варошке четвороразредне. Даље се напомиње да су учитељи у сеоским школама дужни да воде децу у градину и пољску економију, да их тамо практично обучавају. Немачки језик је по овоме програму избачен из основне школе, јер није било стручног кадра који би га предавао. Међутим, занатлије и трговци, а нарочито они из Београда, противили су се овоме, јер им је немачки језик био потребан због трговине са Аустро-Угарском, па је због тога ипак уведен у варошке школе. Увођењем стилистике-кореспонденције у основне школе, ученици су се кроз овај предмет припремали за практичан живот. Рачуну је такође у овоме програму поклоњена већа пажња, а на рачун граматике; цео овај план и програм је био бољи, напреднији и разноврснији, а градиво опсежније, па је све то тражило и бољи и стручнији кадар и више средстава. Због тога је предвиђено да се у београдској гимназији ученицима даје и педагошко и методско знање, да би могли да раде у основним школама. Поред тога, предузете су мере да се употпуни и спрема учитеља који већ раде по основним школама. У том циљу су Петар Радовановић и Милован Спасић, наши тадашњи најбољи педагози, преко школског распуста 1845. и 1846. године организовали учитељске течајеве.

Да би рад у основним школама био што бољи, Стерија је 24. октобра 1844. године издао и своје треће дело „Наставленије“, које је садржавало детаљна упутства за учитеље основних школа. У овом значајном школском акту из прве половине 19. века нарочито је наглашено да код ученика треба развијати мишљење и ум, а сузбијати механичко памћење. У земљопису и јестаственици се препоручује већа очигледност употребом разних средстава па и слика. Поред тога, тражи се и активна очигледност, извођење деце из учионица у при-

роду да тамо посматрају и уочавају разне промене и објекте. Нарочито је важно у овоме програму што се први пут у нашу основну школу уводе природне науке кроз предмет „општа знања сваком Србину нужна“ и кроз јестаственицу. Код букварске наставе Стерија такође уводи новине и препоручује учитељима ново срицање, гласовно, без назива слова. Овим се одбацује старо номинално срицање, које је било врло тешко за учење читања.

За рачунску наставу Стерија препоручује и нову рачунаљку. Ова рачунаљка је имала 12 гвоздених прUTOва са 78 покретних куглица, које су биле овако распоређене: на првом пруту једна, на другом две, на трећем три итд. Међутим, учитељи су се врло тешко сналазили са овом новом рачунаљком. Због тога се и даље радило у рачуну помоћу зрна кукуруза или пасуља.

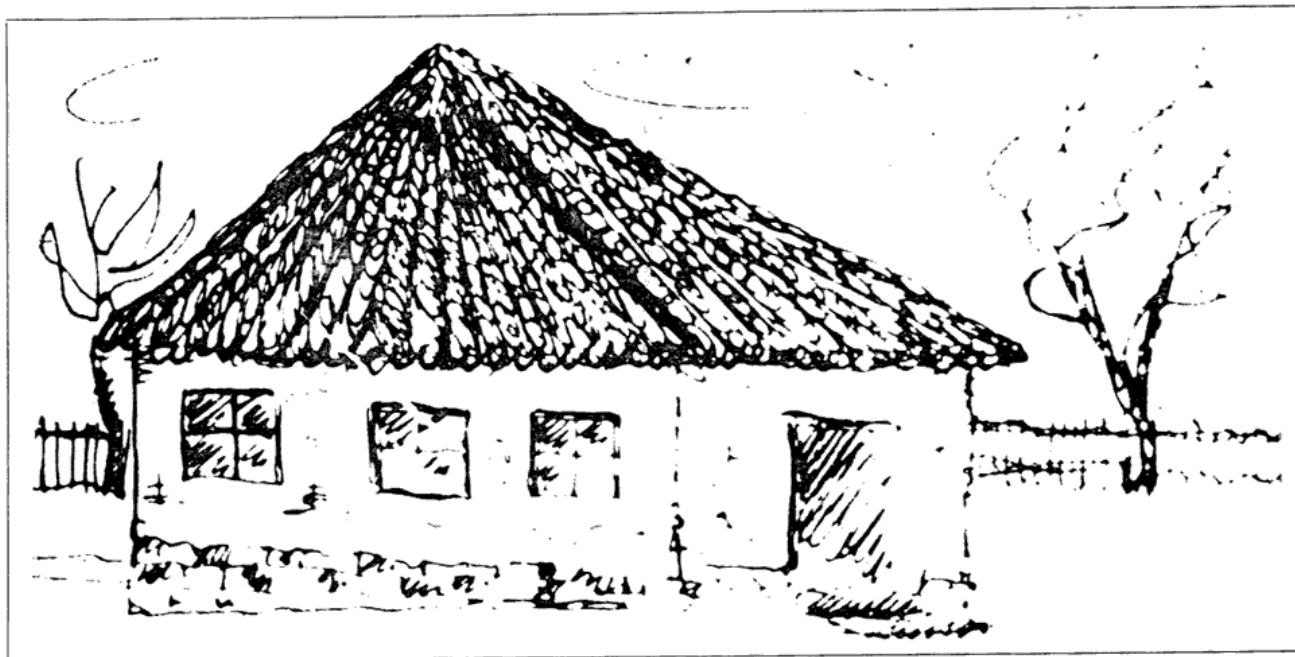
Стерија овим упутством препоручује и боље облике предавања на часу. Нарочито се залаже за развојни метод, кроз који се деца лаким и јасним питањима наводе на самостално размишљање. Такође се води рачуна о дечјем узрасту и њиховим способностима. Дисциплина треба да се постиже методом убеђивања и да се кроз њу формира морална личност ученика, а не само преко казне. За казне Стерија каже да су оне само крајње средство, али да не дођу као одмазда и љутња на ученика, већ као природна последица због учињене кривице. Код деце не треба развијати страх, већ љубав према учењу и учитељу.

Поред редовних основних школа, за време Стерије Поповића први пут је у Србији организовано и продужно образовање одраслих, а исто тако и недељно школовање за шегрте и калфе. Али, оба ова значајна покушаја, због објективних разлога, нису се дуго одржала нити донела боље резултате.

Цео рад Стерије Поповића на реформи и реорганизацији наших школа, за време уставобранитеља, како основних тако и средњих, значи велики напредак и квалитативну промену у односу на период до 1838. године.

Међутим, и поред успеха, због тешкоћа материјалне природе и недовољне способности наставног кадра да ове напредне замисли и практично спроведе у дело, било је доста недостатака у резултатима наставе.

У овоме периоду је и питању уџбеника поклоњена велика пажња, у коју сврху је основана Школска комисија са задатком да прегледа и одобрава уџбенике за све школе. Многи чланови ове комисије и сами су

Прва школска зграда из 1840. (реконструкција)

Premier bâtiment scolaire de 1840, reconstruction

Стамбена зграда из 18. века

Immeuble d'habitation du 18ème siècle

писали уџбенике, јер није било других стручњака. Тако је већ 1850. године било довољно уџбеника за основне школе у Србији, што је у многоме помогло да рад у основним школама буде квалитетнији и бољи.

Даљи рад на унапређењу школског законодавства се огледао у доношењу новог закона о основној школи од 1855. године. Овим законом је регулисано питање градње и издржавања школских зграда. Свака пореска глава је плаћала по 2 цванцика годишње на име школског фонда. По овоме закону се поштрио и критеријум за пријем људи у учитељску службу. Ко је желео да буде учитељ, морао је да полаже нарочити испит пред комисијом Министарства просвете.

Како ни овај закон није у пракси показао велике резултате, то је 1857. године донет нови и опширнији, а главни циљ му је био да се школом обухвати што већи број деце. Тачно је било прецизирано његовим одредбама да је општина до 40 кућа морала подићи тзв. споредну школу за најмање 25 ученика које је општина издржавала. Општина од 250—500 кућа морала је имати најмање 45 ученика, а оне општине које су имале преко 500 кућа, требале су да имају 60 ученика. Ове школе су издржаване из Главног школског фонда. Међутим, сви ови услови су само предвиђени законом, али још увек нису били обавезни, нарочито није било обавезно похађање школе од стране ученика. Питање учитељског кадра и његове стручности још увек није било успешно решено, због непостојања учитељских школа, па су се и даље учитељи добијали из гимназије и богословије, само сада са обавезним испитом пред посебном комисијом Министарства просвете.

Поред реорганизације и унапређења основних школа, у другој деценији уставобранитељског режима, 1853. године, изашао је и закон о гимназијама. По овим прописима, гимназија је била седморазредна, а полугимназије су имале четири разреда. И овде су уведени нови предмети: физика, грчки, француски језик, војно учење и црквено певање.

Током целе владавине уставобранитеља, од 1838. до 1858. године, учињен је велики напредак у нашем школству од основног па до Лицеја, како у броју школа, организацији, садржају и циљевима, тако и у уџбеницима, наставном кадру и самом квалитету наставе.

Прва школа у Жаркову 1840. године

Иако је било у непосредној близини Београда, Жарково је доста касно добило прву школу.

Према броју домаћинстава и богатству општине, која је требало да издржава школу, Жарково ју је могло и много раније да отвори, да није било тешкоће у изналажењу погодног лица за учитеља. Тек отварањем Богословије 1836. године у Београду, могло се рачунати на сопствене учитељске кадрове.

Жарково би вероватно и даље остало без школе и учитеља да му један учитељ није помогао.

Први учитељ — Свињар Стојан Чола 1840—1842

Године 1840, у Жаркову је код угледног сеоског домаћина и општинског кмета Милоша Животића служио као свињар Стојан Чола, пребег из Срема.

Једнога дана када је дошао из „станова“ да узме хране и добије упутства од газде, Стојан Чола случајно угледа неке хартије за таванским гредама и поче гласно и течно да их чита.

Газда Милош се зачуди и упита свога свињара где је научио тако лепо да чита. Чола му исприча да је три године учио школу у једном манастиру у Срему.

Пошто Чола оде за послом, Милош је седећи уз огњиште размишљао о овоме открићу, па рече своме сину Радовану, који је имао осам година: „Па, болан Радоване, овај наш Чола би могао и учитељ да буде, како лепо чита. Па и тебе да учи, јер си већ дорастао за школу.“

Сутрадан кмет Милош Животић сазва најугледније домаћине код општинске суднице, исприча им да је његов чобанин Чола добро писмен и предложи им да га узму за учитеља.¹⁰ Како је у селу било доста дечака дораслих за школу, људи се сложише са предлогом кмета Животића. Тако, по кратком поступку, дотадашњи чобанин, би произведен за учитеља.

Како су и просветне власти у Београду, проверивши знање Чолино, одобриле овај предлог, Стојан Чола остави свиње и говеда и отвори Школу. За прву школску зграду узета је стара општинска судница, плетара, која је била у дворишту данашње „Старе школе“ у Трговачкој улици бр. 40. На име плате учитељу Чоли је село давало

годишње 200 гроша чаршијских, стан у школској згради, а храну су доносили ђачки родитељи, редом по недељу дана.

Ово је било у јесен 1840. године. Чола је сакупио око 20 ученика, а међу њима је била и једна девојчица, по имену Станица.

Према казивању првог ђака Радована, сина кмета Милоша, Чола је озбиљно схватио своју нову дужност и добро учио децу. У овој првој жарковачкој школи није било ни клупа, ни школске табле. Сви су седели на треношцима или асури, па и учитељ. Учило се срицање, читање, писање, нешто из рачуна и црквено појање. Више ни сам учитељ није знао.

Како је тада постојао верски обичај да се за време божићних празника носи „вертеп“ и певају црквене песме, што је Чола научио у своме Срему, он је то организовао и у Жаркову. Прва ученица — Станица, била је у тој верској игри „пастирка“. Овај надимак јој је остао све до дубоке старости. Цело Жарково ју је звало Станица Пастирка. И Радован, син кмета Животића, је по своме учитељу добио надимак Чола. Тако се успомена на првог жарковачког учитеља преко ова два надимка, дуго задржала у Жаркову. Учитељ Стојан Чола је радио у Жаркову две године, па је отишао вероватно у свој Срем.

Школа и настава у другој половини 19. века

За време друге владе кнеза Михаила Обреновића донет је 1863. године нов закон о основним школама. Циљ овог закона је био да се обухвати што већи број деце за основно образовање. У томе и јесте он напреднији од ранијих закона. Док је раније било потребно за отварање једне школе 400 домова, сада је могла школа да се отвори ако је било 35 ученика дораслих за школовање. Прописи за грађење школских зграда су такође били повољнији него ранијих година. Сада нису морале школе да буду по нарочитом плану и од тврдог материјала, већ је довољно да оне буду здраве, светле и простране. Процедура око одобрења за градњу школа је такође упрошћена, те је сада било довољно да општина пронађе погодан плац и да добије дозволу од Министарства просвете. Све је ово утицало да се број основних школа, нарочито по мањим и сиромашнијим местима, повећа, а исто тако и број ђака.

Али је још увек остао нерешен проблем како доћи до способних учитељских кадрова. Због тога је промењен систем награђивања учитеља, који су сада разврстани

у десет платних разреда, а награђивање и висина плате је зависила од успеха у раду. Најнижа учитељска плата је била 300 талира. Но, и поред побољшаних услова за рад учитеља, још увек их је било недовољно, а нарочито са стручним образовањем. Први покушај на плану образовања учитеља учињен је 1865. године, када је један питомац послат у Швајцарску, а затим у Немачку, да би проучио тамошњи систем и организацију учитељских школа.

Да би се ово питање што боље решило, позван је у Србију и познати педагог Ђорђе Натошевић. Натошевић је дошао у Србију 1867. године, и постављен за референта у Министарству просвете. Он је прегледао школе у Београду, Смедереву, Пожаревцу и Крагујевцу и после тога саставио план за реформу наших школа. У ту сврху образована је посебна комисија, али која није успела у своме послу због нестручног састава.

Основне новине које је Натошевић тражио за наше школе састоје се у томе што је он тражио да се више поклати пажње: писменим задацима, цртању, певању и да се подигне социјални и друштвени углед учитеља. После овога дошло је убрзо до отварања прве учитељске школе у Србији, која је отворена у Крагујевцу 1871. године.

Поред тога, по Натошевићевом плану, нарочито је истакнут значај физичког васпитања и то кроз гимнастику и пливање. Он је саставио и буквар по аналитичко-синтетичкој методи 1872. године. Овај буквар је био добро илустрован и привлачан за ученике. Натошевић је саставио и цртанке за I и II разред, које су биле богате народним умотворинама. Поред бољих уџбеника, у овом периоду се нешто више ради и на педагошкој и стручној литератури. Ове послове су радили Стеван Д. Поповић и Милорад Шапчанин, који су превели неколико стручних књига за рад у основним школама.

Велика промена и напредак у развоју школства и просвете у Србији настаје доношењем закона о основним школама 1882. године. Највећа заслуга за овај савремени демократски закон припада Стојану Новаковићу, тадашњем министру просвете и црквених дела. Овим законом се као главни захтев поставља пред основну школу да шири у народу знања, веру и морал, али и да основце спрема за живот и учење у средњој школи. Први пут је овим законом прокламован принцип обавезног школовања за сву децу у Србији. Наставним планом и програмом све основне школе су

шесторазредне. Поред ових, установљене су и продужне школе од две године. Такође је овим законом тражено да учитељска спрема буде боља и стручнија, а да се стари учитељи доквалификују кроз разне курсеве о трошку Министарства просвете.

После доношења овог закона, већ 1883. године састављен је нов наставни план за основне школе и јединствен распоред. Овим планом се нарочита пажња поклања матерњем језику, а код историје се захтева већа очигледност, прикупљање старог новца; фотографија и других материјала. Природним наукама је такође поклањана већа пажња, па се и код њих тражи већа очигледност стварањем разних збирки и уређењем кабинета.

Исто тако, већ наредне године се истиче потреба обавезног школовања и женске деце, као и ослобађања школе од туторства цркве и религије. Ова схватања и захтеви за реформом основне школе су последица идеја и науке уопште и педагошких и дидактичких савремених принципа.

Први пут у историји нашег школства педагози и стручњаци су били позвани да дају своје мишљење о школи и настави. У то време се у основне школе уводе као нови наставни програми и тзв. вештине. Када је израђен овај програм, Стојан Новаковић, као министар просвете тражио је од наставничких већа да му доставе своја мишљења о томе, да би тако сазнао шта о томе мисле практичари који треба да раде по овоме плану и програму.

По овоме закону се радило до 1889. године, када је донет нов, још бољи и савременији закон. Сада су школе подељене на ниже и више. У ниже спадају: забавишта и основне школе, а у више: грађанске, продужне и девојачке школе са практичним садржајем. Такође је уведен нов предмет, ручни рад, који тражи гајење свилене бубе, пчеларство и др. Предмети у основној школи су правилније распоређени на поједине разреде. Верска настава је смањена у односу на раније законе. Оно што је најважније, овим законом је за сваки предмет јасно формулисан циљ и задатак који има да спроведе.

Поред видног напретка у основном образовању у другој половини 19. века се обраћа много већа пажња и средњој и високој настави. Такође се отварају и разне стручне школе, занатске и друге, за којима се осећала велика потреба у Србији.

Посебно место у овом периоду заузима брига о кадровској школи за спремање учитеља. Тако је јануара 1871. године отво-

рена прва учитељска школа у Крагујевцу, која је трајала три године. Први управитељ ове школе био је Петар Карић, познати просветни радник, који је раније био професор војне школе у Кијеву. Први наставник педагошке групе предмета био је Стеван Д. Поповић. Поред општих и стручних предмета, у учитељској школи је уведен и школски рад у основној школи. Као помоћне установе при учитељској школи биле су: вежбаоница, школска радионица за ручни рад, кабинети и збирке.

Ова прва учитељска школа у Србији дала је и прве стручне учитеље за основне школе, што се позитивно одразило и на рад и квалитет у тим школама. Она је радила у Крагујевцу до 1877. године, када је пресељена у Београд. Учитељска школа у Београду је радила до 1897/1898. школске године, када је пресељена у Алексинац.

Марта месеца 1881. године основана је учитељска школа у Нишу. И ова школа није дуго радила, као и крагујевачка и београдска.

Четврта учитељска школа у Србији била је у Јагодини. Она је дала и најбоље учитељске кадрове у кнежевини и краљевини Србији.

Прва генерација стручних учитеља је изишла из крагујевачке школе 1873. године. А у раздобљу од 1873. до 1893. године српске основне школе су добиле 918 стручно оспособљених и школованих учитеља. Ова цифра је много значила за подизање квалитета и стручности наставе у нашим основним школама.

Неки подаци о школству

И поред напреднијег школског законодавства, стручнијег учитељског кадра и бољих уџбеника, ипак је број основних школа, а нарочито по селима, у II половини 19. века био још увек недовољан, школске зграде мале и неугледне, а настава још на недовољној висини. Ову констатацију ће најбоље илустровати подаци о броју школа у београдском округу из 1870. године.¹¹

Те године је у овом округу било свега 39 сеоских основних школа, а по срезовима бројно стање је изгледало овако:

срез врачарски	— 7 школа
срез колубарски	— 5 школа
срез грочански	— 7 школа
срез космајски	— 11 школа
срез посавски	— 9 школа

Ни 10 година касније, 1880. године стање се није много поправило, јер је тада у целом округу београдском било свега 47 основних школа.

Број школа распоређен по срезовима био је овај:

срез врачарски	— 10 школа
срез колубарски	— 7 школа
срез грочански	— 6 школа
срез космајски	— 13 школа
срез посавски	— 11 школа

За 10 година број школа се повећао у целом округу за 11. У овом периоду срез врачарски, у коме је и Жарково било, добио је 3 нове школе, док срез посавски за 10 година није добио ниједну нову школу.

И број ученика тих година био је недовољан по сеоским школама.

Највише ђака било је у:

Гроцкој	105
Великој Иванчи	43
Жаркову	39
Баћевцу	30

а најмање ђака има у:

Умчарима	28
Бељини	25
Великом Селу	30
Сремчици	22

У врачарском срезу је 1880. године број ученика био по селима следећи:

	Уписаних	Завршили разред
1. Бели Поток	34	24
2. Велико Село	30	12
3. Винча	40	25
4. Вишњица	32	19
5. Жарково	39	39
6. Железник	27	26
7. Мокри Луг	35	26
8. Миријево	28	19
9. Ресник	28	21
10. Рушањ	30	26
Свега:	322	237

Од укупно уписана 322 ученика у срезу, није завршило школу због непохађања и слабог успеха 85 ученика, што у процентима износи 26,39%. Из датог прегледа се такође види да је највећи број ученика био уписан у Винчи (40), а најмањи у Железнику (27), иако је Железник по броју становника спадао у већа села среза врачарског. Нарочито пада у очи да је Рушањ, иако по броју становника знатно мањи од Железника, имао више ученика.

Од свих 10 школа, као што се види из прегледа, само су у Жаркову сви уписани ученици и завршили разред, што је свакако била заслуга првенствено жарковачког учитеља, а, исто тако, и општинске власти, која је била у Жаркову.

Пада у очи такође, да је у свим селима врачарског среза, изузев Винче и Жаркова, био мали број ученика, како уписаних тако и оних који су завршавали основну школу. Ово је истина општа појава тога времена у целој Србији: мали се број ученика уписивао у школу, а још мањи завршавао. Један од разлога за ову појаву лежи и у томе што су сеоске основне школе у Србији све до доношења Закона о основним школама 1882. године биле троразредне. Број ученика у I и II разреду је био увек већи да би се у трећем смањило често и испод половине, јер су ђачки родитељи мислили да им је доста и два разреда, па су, и поред прописаних казни за изостајање деце, успевали да молбама и митом „испишу“ децу из основне школе.

Ево неколико података о броју ученика у завршном III разреду основне школе у београдском округу за 1880. годину: у Баричу 12, у Венчанима 11, у Жаркову 10 и у Рушњу такође 10. То су школе са највећим бројем ученика у III разреду, а најмање их је било у селима: Реснику 2 ученика, Ритопеку такође 2, а у Стојнику, Миријеву, Пружатовцу и Мокром Лугу био је само по 1 ученик.

Школске зграде 80-их година у београдском округу су биле у веома лошем стању. Од 47 тих зграда колико их је било тада у округу, према извештају школске инспекције, 13 зграда је морало потпуно да се замени, јер су биле дотрајале и неупотребљиве за рад. Те зграде су биле у селима: Железник, Велика Моштаница, Вранић, Барајево, Лесковац, Барошевац, Даросава, Рогача, Велика Иванча, Врчин, Рипањ, Бели Поток и Вишњица. Најбоље школе 80-их година у округу београдском биле су у Баћевцу, Конатицама и Сремчици.

Каква је била настава крајем 19. века у основним школама видећемо из извештаја које су дали инспектори Министарства просвете Србије 1875. године Милорад П. Шапчанин и Јосип Пецић, који су те године извршили преглед основних школа у неколико округа тадашње Србије:¹²

„Настава се врши по наставном плану а вршиће се још разумније и паметније:

а) кад се школе снабдеју потребним научним средствима — училима;

б) кад се буду књиге уредније слале школама;

в) кад се већом збиљом буде настојало да се попис ученика тачније врши и уписани ученици да се лако не отпуштају;

г) кад се буде увео сталан и ближи стручан надзор над радом учитеља.“

Српски језик:

„Приметили смо да је учитељима немогуће прве године свршити с почетницима Бук-

Рачун

„У многим школама се опажа, да се са децом више чине усмена рачунска вежбања а писмена слабије, често у толикој мери, да ученици рачунске знакове не познају.

Налазим да би рачунаљку требало уврстити у редовне школске потребе и препоручити да је свака школска општина набави. Ову смо застали само у неколико школа.“

Земљопис Србије и Турске

„Мапа у многим школама нема. Ваљало би живо настати да се што скорије израде исте Србије и Балканског Полуострва. Негде

Друга школска зграда из 1851. (реконструкција)

Deuxième bâtiment scolaire de 1851, reconstruction

вар и Читанчицу, једно што су још невични букварској методици а друго што обе ове књижице садрже у себи много материјала.

Зато многи учитељи у томе извијају овако: У I разреду држе ученике две године, па прошлогодишњаци уче Буквар, а другогодишњаци Читанчицу. Да би ово престало мишљења смо да се Читанчица пренесе у II разред, а Читанка II разреда у III разред.

Из прве Читанчице могле би се најлакше приче додати Буквару да има више грађе за читање и вежбање у говору.“

се у новијим школама налазе мапе од Сидова. Оне су тамо висиле готово без икакве употребе.“

Црквено певање

„С дана на дан приметно попушта. У многим школама почиње се предавати певање грађанских песама и то више патриотских. Учитељке које су услед Закона од 25. октобра 1872. године постављене у мушким школама, изузимајући две три махом не знају црквено певање.“

Даљи део овог извештаја говори о школској администрацији и констатује да се дневници рада не воде у свим школама а и тамо где се воде врло су неуредни. Аутори овог извештаја су мишљења да дневник рада треба да се води у свакој школи, па предлажу Министарству просвете да се ове школске књиге штампају на прописаном формулару ради једнообразности.

За школски намештај и инвентар каже се у овом извештају да је недовољан и у рђавом стању, а да су ђачке клупе неподесне за ученике, јер су врло високе, другачке или сувише уске, а уз то још и приковане за под, а школске табле су такође разноврсне и често без линија и ногара.

Постоји још један извештај о прегледу школа у округу београдском, који је обављен 10 година касније од овога. Ове податке нам је оставио познати школски радник и педагог Јова Миодраговић, који је школске 1885—1886. године извршио преглед свих школа у округу београдском. Миодраговић је, поред званичног извештаја који је доставио тадашњем Министарству просвете Србије о стању школа, учитељима, ученицима и настави, писао о томе и у листу „Српче“, којег је он и уређивао.

Ево о томе неколико података.¹³

Идући од школе до школе он је о свакој понешто записао. За Остружницу, чију је школу прегледао првог дана своје ревизије, Миодраговић каже: „Деца су мирна, прилично кржљава и нису научила онолико колико је требало. Изостајала су од школе ужасно много. Она књига у којој су убележени изостанци сва је ишарана“.

За школу у Баричу је забележено: „Одговори дечји, рад и учитељев и ђачки у њој је такав да потпуно задовољава сваког који га види. Троје ми најмилије беше у овој школи. Прво што међу мушкима беше доста женске деце. Барич је добро место, добар учитељ, добра школа, добра деца, добри људи.“

Док је у Баричу Миодраговић био задовољан школом и наставом, у Барајеву је била ситуација сасвим другачија:

Од 42 ученика похађа школу само 14. „И они нису ишли редовно у школу нити су штогод научили и остали су готово сви да понављају, од књига сам дао само 7 а остале сам морао вратити.“

У Степојевцу, где је школа радила тек 10 година, стање је било још горе. „Нити је начињена боља зграда, нити је набављено све што ваља за њу. Ни бунара нема пред школом, па деца иду и зими читав пушкетом далеко доле испод брда на један извор те пију воду. Ни послужитеља школа нема. Око школе има велика авлија али у онаквом пољу,

на онаквој висоравни, а ниједно дрво у њој. Нити је ту што ограђено ни засађено. Око ње је пусто“.

У Конатицама је слика била сасвим другачија:

„Школа је нова, велика и лепа. У њој се ди и учитељ и послужитељ. Деца су одрасла и бистра. Читали су тако брзо и лепо како до сада нисам нашао ни у једној школи. И учитељ им је добар.“

А у селу Трбушници је Јова Миодраговић био одушевљен знањем дечјим и радом учитеља па је ово записао:

„Трбушница заслужује да се метне на врх Авале и Космаја па да светли целом београдском округу, јер има прву најбољу школу у округу. Мала, преко 100 пореских глава, направила је школу која вреди преко 1.000 дуката. Ова би се канда могла попети на Рудник па да светли целој Србији“.

Док је у Трбушници све најлепше и најбоље, за суседну школу у Даросави Миодраговић каже да је треба раселити, „или она нек иде школи или школа њој“, јер је била подигнута на три сата од села.

После Трбушнице и Даросаве, Миодраговић је отишао у Барошевац и о тој школи ово записао:

„Барошевац је огледало српско. Школа велика, нова, али кад уђете унутра видите алкавост, инат, угурсузлук да не може бити већи. У учитељској соби таван је раван као српски друмови којим се много пролази а учитељ могаше да провуче лењир из собе у собу у ћошку где се зидови састају. Веле да су ово навлаш урадили заинат учитељу што га мрзе. А око школе ни дрво засађено.“

О другим школама је нешто мање Миодраговић записао, а о неким баш ништа, што је велика штета, јер бисмо из тих података могли да стекнемо тачнију оцену о школству, учитељима и ученицима тога времена у Србији. Но, и из ово мало података јасно се види какво је било стање у округу београдском крајем 19. века, а ништа боље није било свакако ни у другим крајевима тадашње Србије.

Учитељ Ђорђе Кнежевић¹⁴
1842—1843

По одласку Стојана Чоле, за учитеља у Жаркову је постављен 1842. године Ђорђе Кнежевић. Овај податак сазнајемо из „Списка свих школа, наодећи се у Окружју Београдском“, у којем се под редним бројем 12 налази име овога жарковачког учитеља. Како је ово званичан податак заве-

ден месеца новембра 1842. године, значи да је нови учитељ дошао у Жарково почетком школске 1842/43. године.

О другом учитељу жарковачком из овога списка сазнајемо да је родом из села Вишњице, код Београда. Других података нема. Он је вероватно учио читање и писање у суседном манастиру Винчи, или је можда завршио Богословију, која је у Београду отворена 1836. године.

Учитељ Ђорђе Кнежевић је вероватно радио у Жаркову само једну школску годину, јер га у списку за следећу годину нема, такође нема података ни да је ова школа радила, све до 1851. године.

*Учитељ Антоније Језорањски¹⁵
1851—1855*

После паузе од осам година, за које време према до сада познатим подацима, школа у Жаркову није радила, поново је отворена 1851. године.

И овога пута је случај одиграо значајну улогу за рад школе у Жаркову. У то време у Београду је живео као политички емигрант пољски револуционар, гроф Антоније Језорањски. Језорањски је био активни учесник пољске револуције 1848. године, после чије пропасти је отишао у Бугарску и Цариград. Из Цариграда је дошао код београдског паше Азиса, као војни инструктор.

После више дипломатских мисија, Антоније Језорањски је дошао у Жарково 1851. године да би се склонио од руских агената. Овде се брзо спријатељио са жарковачким кметом Јованом Влајићем и са Жарковчанима и, да би имао средстава за живот, прими се учитељске дужности.

Језорањски је могао да врши учитељску дужност, јер је већ добро говорио српски језик. Иначе био је веома образован, говорио је неколико европских језика. Нови учитељ је на име плате примао 300 гроша годишње, стан, огрев и храну од ђачких родитеља.

За школску зграду је узета кућа кмета Јована Влајића, јер је стара општинска плетара била већ дотрајала. Ова зграда се налазила у данашњој Трговачкој улици.

Он је у кући кмета Влајића радио само једну годину, пошто је Општина из својих средстава саградила лепу нову школску зграду. Податке о овој згради оставио нам је учитељ Марко Марковић. Он је службовао у Жаркову 1874. године, када је Ми-

Антоније Језорањски као генерал уочи битке на Кобиланки

Antonije Jezoranski en général à la veille de la bataille à Kobilanski

нистарство просвете кнежевине Србије прикупљало податке о школама.

Ево тих интересантних података у целини:¹⁶

„1. Школа у Жаркову, округ београдски срез врачарски, грађена је 1851. године од слабе грађе. Градња је коштала 12.000 чаршијских гроша. Школско здање је способност општине. Школа је отворена 1841. године. Први учитељ је био Стојан Чола који је био приватни, а 1851. постављен учитељ Антоније Језеровић.

2. У згради школској има 1 соба за ђаке, а за учитеља има 2 собе, 1 кухиња, подрума нема већ једна комора. Соба за ђаке дужина 1 фат и 2 стопе, ширина 2 фата, висина 4 фата и 2 стопе. Скамија има 4.

3. Соба за ђаке патосана даскама. Соба за учитеља патосана даскама, а циглама друга.

4. Код школе има башта, дужине 35 фати, ширине 25 фати засејана усевам.

5. У школском дворишту нема бунар (кладенац), од школе на 200 фати далеко лежи чесма по имену „Мала чесма“, а на 100 фати поток „Париповац“, реке нема.

6. Школа се налази на сред села Жаркова, удаљена је од окружне вароши 1¹/₂ сат, од среске канцеларије 1¹/₂ сат, од цркве Манастир Раковица којој школа припада 1¹/₂ сат.

7. Школску општину чини само село Жарково са 110 домова и 140 пореских глава.

8. Сав намештај школски вреди 1.500 гроша чаршијских и у добром је стању. Школа има књижницу са 184 комада књига и слике за очигледну наставу.

9. Школска општина је потрошила за 1873. рачунску годину:

- за набавку школских потреба: 300 гроша чаршијских;
- за набавку књига и новина: 60 гроша чаршијских;
- дрва за школу и учитеља: из обште шуме;
- за плату послужитеља: 1.200 гроша чаршијских.

15. априла 1874. г.
У Београду

Начелник среза
врачарског“

Из ових података, названих „Описи“, види се да жарковачка општина није жалела новца да би саградила лепу школу, која је, према опису места, била у дворишту данашње „Старе школе“, тамо где је тада била општинска судница.

Подаци од тачке 1—7 односе се на прву школску зграду и првог учитеља, односно другог, а остали на стање у години 1874.

Овде треба расправити годину отварања прве школе у Жаркову.

Према рукопису Петра К. Влајића, за који је он податке о првој школи узимао од Радована Милошевића, првог ђака ове школе (Радованов отац Милош је и отворио прву школу), прва школа у Жаркову отворена је 1840. године. Влајић је податке прикупљао не само од Радована, него и од свога оца Косте, који је такође нешто касније учио школу у Жаркову.

Овим подацима се може веровати, јер је Радован Милошевић био веома разборит и добро писмен: био је преко 30 година председник општине у Жаркову и више година народни посланик. Све нам то говори да је он могао тачно да се сећа када је пошао у школу.

Према цитираним „Описима“ горе цитираним, које је сакупио учитељ Марко Марковић 1874. године — прва школа у Жаркову је отворена 1841. године.

Милан Ђ. Милићевић у своме делу „Кнежевина Србија“, стр. 105, такође узима 1841. годину као почетак рада прве школе у Жаркову. Милићевић је овај податак узео из „Описа“, јер је он тада био секретар у Министарству просвете. Но, када је реч о подацима Милићевића, треба рећи да је он и код других школа чинио омашке, што сам признаје, говорећи да је негде узимао годину почетка школе, а негде изградњу школске зграде. (Он је, нпр. тврдио да је прва школа у Остружници отворена 1814, а према архивској грађи, ова школа је отворена 1805. године. (Годишњак Музеја града Београда, 1957, стр. 327). Дакле, може се веровати да је, ипак, прва школа у Жаркову први пут отворена 1840. године.

За учитеља Антонија Језорањског, који се у „Описима“ назива Антоније Језеровић, постоји још један аутентичан податак. У Шематизму за 1852. годину стоји податак да је 1851. год. школа у Жаркову радила и да је учитељ био Антоније Језеровић.

Овај други учитељ жарковачки радио је у Жаркову до 1856. године, када је прешао у Београд.

Он је већ дошао у везу са својом богатом породицом у Пољској, која му је слала новац. Језорањски је за тај новац купио имање на данашњем Бановом Брду (тада се звало Ордија и Голо брдо). Када је одлазио у Пољску 1859. године, он је ово велико имање, око 300 хектара, продао својме пријатељу Матији Бану, за 3.600 дуката.

Матија Бан је нешто касније овде саградио себи кућу и остале споредне зграде по угледу на шумадијске куће. У почетку се овај крај, тада још ненасељен, називао Бановац или Банове куће, а касније се назвао Баново Брдо.

Према сећању неких ученика, која је забележио, судија Влајић, Језорањски је добро учио ђаке. У почетку је радио по старом правопису, који је био веома тежак за децу, па је касније прешао на Вуков правопис, који је тада још био забрањен у Србији. Поред рада у школи, Језорањски се много интересовао за нашу историју, па и за прошлост Жаркова. Он је и бележио казивања најстаријих људи у Жаркову.

Учитељ Јован Нешковић 1855—1856¹⁷

По одласку Антонија Језорањског у јесен 1855. године, у Жаркову је за учитеља постављен Јован Нешковић. О учитељу Нешковићу нема готово никаквих података. Он је овде радио само једну школску годину. Према подацима из Државног архива

СРС, већ у пролеће 1856. године тражио је премештај у неку окружну варош, а посебно у Кладово. Исте године тражио је и Мајданпек. Премештен је 1. септембра 1856. године у Кладово. Међутим, због несавесног рада и задуживања код механџија, он је отпуштен из службе 29. априла 1857. године.

Учитељ Константин Мартиновић¹⁸
1856—1860

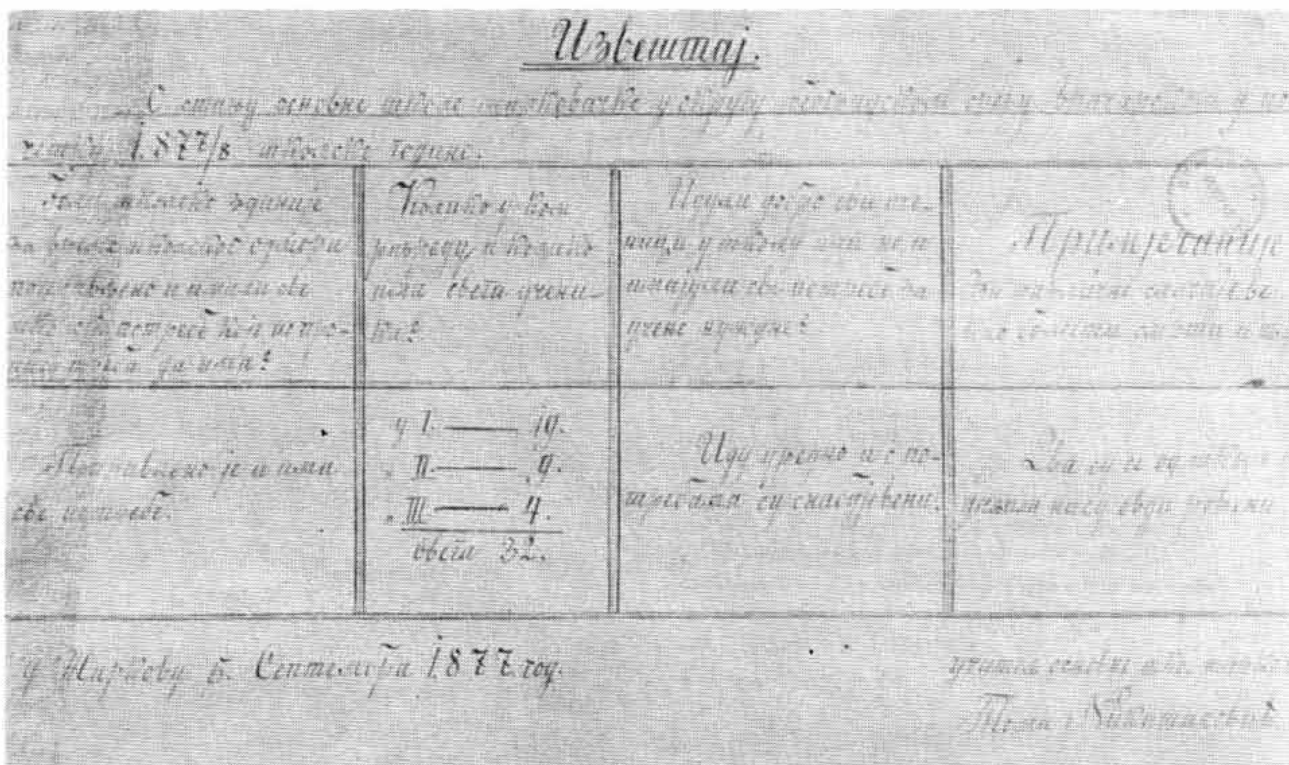
Константин Мартиновић је дошао у Жарково у јесен 1856. године. Биографских података о овоме учитељу нема.

Ни у Винчи није остао дуго, јер је већ у октобру исте године због неплаћених дугова из ранијих година, осуђен на три месеца затвора и разрешен дужности. После две године је постављен за учитеља у селу Бајевцу, среза тамнавског, али га је смрт претекла.

1860—1866. година

За период од 1860—1866. године, и поред свих истраживања, није се могло утврдити да је школа у Жаркову радила.

Ипак, могло би се веровати да је радила, јер је већ постојала традиција од 20

Факсимил извештаја о школи из 1877.

Fac-similé du rapport sur l'école de 1877

Био је веома вредан и способан учитељ. Секретар Министарства просвете, Сава Сретеновић предложио га је 1859. године за јавну похвалу.

Он је био у Жаркову четири године, али се жалио просветним властима да деца дорасла за школу нису пописана и у школу приведена, да је за то крив школски надзиратељ Сава Пантић. Због тога је постављен нови надзиратељ, Велисав Савић. Исте 1859. године Мартиновић се жалио да му је плата скинута са 100 на 80 талира. Вероватно због ових разлога је и тражио премештај из Жаркова, па је и премештен 1. 8. 1860. године у Винчу, срез врачарски.

година, постојала је добра школска зграда, општина је имала средства да школу издржава, а и дорасле деце за школу је било све више. Шта је тачно, показаће даља истраживања.

Учитељ Павле Шуваковић¹⁹
1866—1873

О Павлу Шуваковићу постоје званични подаци у Државном календару, из којих се види да је био у Жаркову од 1866—1873. године.

Павле Шуваковић је премештен у Жарково 11. 11. 1866. из села Ореовице, код По-

жаревца. Из Сведочанства Мин. просвете од 28. 12. 1868. године сазнајемо да је Шуваковић први пут постављен за учитеља X класе у Ореовици 31. 8. 1864. године. Оцењиван је добрим оценама. Према подацима из једне молбе, види се да је примио српско поданство, а то значи да је дошао из Цесарије (У Сремским Карловцима и данас постоји фамилија Шуваковић, па је вероватно он отуда родом).

Шуваковић је радио у Жаркову седам година. Отишао је 1873, али се не зна куд. Из тога периода постоје подаци о школској згради, које је доставио Миодраг Петровић-Шапчанин, I-ви писар Мин. просвете и црквених дела 16. јула 1868. године:

„Од тврде је грађе. Удесна и светла. Соба за предавање одвојена је, а учитељ има за себе две собе и кухињу у згради од тврдог материјала. Под истим кровом са супротне стране и одвојеном авлијом је примирителни суд“.²⁰

Према овим званичним подацима, види се да је школа била смештена у посебној згради, а учитељ је становао у половини зграде Општинске суднице, то је данашња „Стара школа“.

Учитељ *Марко Марковић*²¹
1873—1876

Овај учитељ је, према подацима из Шематизма, дошао у Жарково 1873. године са X класом. О њему на жалост за сада нема никаквих података. Он је 1874. године прикупио податке о отварању прве школе у Жаркову и о стању школе у тој години.

Према тим подацима, школа је била добро снабдевена. Имала је намештај чија је вредност износила 1.500 гроша, учила за очигледну наставу и књижицу са 184 примерка књига.

Учитељ *Тома Никашиновић*²²
1876—1883

Учитељ Никашиновић је дошао у Жарково из села Ресника, среза врачарског, где је по трећи пут отворена школа 1870. године.

Он је рођен у селу Баваништу, код Панчева, где је завршио „4 разреда српске школе“, затим је прешао у Србију и наставио се у Пожаревцу. Године 1863. је полагао учитељски испит у Београду, на коме је оглашен за неспособног. После тога је радио као општински писар у селу Реснику до 1870. године, када је овде постављен за учитеља.²³

Никашиновић је био добар учитељ. То нам потврђује Стеван Јанковић, бивши ђак овог учитеља:

„Учили смо у старој згради-плетари. Школа је била дугачка, ниска. Тада је било само три разреда у школи. Седели смо у дугачким клупама по 5—6 ђака. Учили смо: српски језик, рачун, земљопис, науку хришћанску, цртање, писање и гимнастику. На зиду је била велика школска табла, карта за земљопис и рачунаљка. Учитеља Тому смо волели, јер нас је добро учио, иако је био врло строг према нама. Жао нам је било када је наш учитељ премештен у село Кораћицу, код Аранђеловца“.

Овај учитељ је почетком школске 1877/78. доставио извештај Министарству просвете, из којег сазнајемо да је школа припремљена за рад и да има у I-ом разреду 19, у II-гом 9, а у III-ћем 4 ученика, укупно 32 ученика. Овај број ученика, према другим школама тога времена, доста је велики.

*Василије Николић*²⁴
први квалификовани учитељ
1883—1886

Василије Николић је постављен у Жарково 7. августа 1883. године, као свршени ђак учитељске школе у Београду — то је први квалификовани учитељ ове старе школе.

За време његовог рада у Жаркову се први пут отвара четврти разред. Отварање четвртог разреда у сеоским школама је уведено одлуком Министарства просвете 1883. године, а обнародовано је расписом П. бр. 5991 од 18. јуна 1883. године.

„Где год је лане био трећи разред основне школе по селима а имаде ђака који би наставили учење, отвориће се почетком ове 1883/84. школске године и четврти разред, с обзиром на чл. 3. Закона о основној школи од 31. децембра 1882. године. Ученици који су лане добрим успехом свршили трећи разред, превешће се у четврти, те да заокруже учење за нижу основну школу“.

Како су многе школе и сеоске општине пружале отпор продужном школовању, министар просвете је идуће године издао нову наредбу П. бр. 11401, која гласи:

„1. У свим основним школама ове године морају се отворити и четврти разреди.“

2. Сваки учитељ биће строго кажњен, ако се докаже да његовом кривицом није отворен ове школске године четврти разред.

3. На сумњу да се који одбор школски усуди решавати да не буде четвртог разреда,

учитељи су дужни то одмах јавити Министарству просвете и црквених послова јер им доцније правдање неће вредети“.

Жарковачки учитељ Василије Николић није чекао и другу наредбу, већ је одмах 1883. године отворио четврти разред.

О младом и вредном учитељу Василију Николићу све најлепше говоре његови бивши ђаци, сада 90-тогодишњи старци, Стеван Јанковић и Милан Бањалић. Сећају се да је родом из села Дића у рудничком округу. Он се и оженио у Жаркову, ћерком општинског писара Панте Огњановића. Ђаци су га волели, јер их је добро учио, а нарочито су волели часове гимнастике: пузали су се уз уже на багрему који и сада стоји у дворишту „Старе школе“, дубили на глави и др. Иако је био добар и савестан учитељ, нешто се замерио среским властима, те га преместе у село Ритопек, а одатле убрзо у Врчин.

Прве учитељице — Милица Јевтић и Ана Лазаревић²⁵
1886—1887

После Василија Николића у Жарково долази 25. априла 1886. године прва учитељица — Милица Јевтић. Она је завршила педагошки курс у Москви, као питомац српске владе.

Жарково јој је било прво место учитељско. Радила је овде само до краја школске године.

На њено место дошла је Ана Лазаревић 15. октобра 1886. године, по молби, из Степојевца. Ана је радила у Жаркову само једну школску годину. Премештена је 15. септембра 1887. године у село Војску, код Ђуприје.

Обе учитељице Жарковчани су лепо примили, а нарочито ђаци. Њих се радо сећају најстарији Жарковчани и кажу да су их много волели, јер су лепо са њима, тадашњим ђацима поступале, нису их кажњавале ни тукле.

Учитељ Владимир Сретеновић²⁶
1887—1889

Владимир Сретеновић је премештен у Жарково из села Губереваца, срез космајски, П. бр. 3185 од 15. 9. 1887. године, по потреби службе. Он је био у то време привремени учитељ, без положеног државног испита. Радио је у Жаркову две школске године. Из Жаркова је премештен 24. августа 1889. године, опет по потреби службе. Поред доброг рада у настави, овај млади

учитељ је био и музикалан. Он је у Жаркову основао певачко друштво и давао приредбе у селу и у суседним школама.

Учитељ Велизар Стевановић²⁷
1889—1890

Због нама непознатих разлога извршена је размена учитеља у Жаркову и Железнику, па је Владимир Сретеновић отишао у Железник, а Велизар Стевановић дошао у Жарково 1889. године.

Велизар је радио у Жаркову само једну школску годину, па је опет враћен у Железник. Овај вредни учитељ је провео у Железнику пуних 18 година. Његовом заслугом је тамо 1888. године саграђена веома лепа и савремена школска зграда, која и данас служи за наставу. Најстарији људи у Железнику, његови бивши ђаци, и данас га се радо сећају. Он је и пензионисан у тој школи. Тамо је и умро, а гроб му је и сада лепо уређен и ограђен.

Милан и Лепосава Стојковић
1890—1891

Почетком 1890. године у Жаркову се отвара и друго одељење. У то време биле су у Србији по селима ретке школе са два одељења. Жарково га је добило тек после педесет година рада школе. Од 14 школа, колико их је било тада у срезу врачарском, само је Рипањ пре Жаркова добио друго одељење.

Отварањем другог одељења указала се потреба за још једном учионицом, јер у старој школској згради из 1851. године била је само једна. Да би се дошло до друге учионице, жарковачка општина је донела једну врло важну и за просвету драгоцену одлуку. Решено је да се општинска судница, која је била од тврдог материјала, преправи за школу. Овај предлог је дао председник општине Коста Влајић, чији је рођени брат тада био директор учитељске школе у Нишу. Ова преправка је стајала 2.000 динара, које је обезбедила општина из својих прихода. Општина се преселила у једну мању кућу, која је откупљена од породице Марковића.

Свечаном отварању преуређене школске зграде са две учионице, лепе и светле и станом за учитеља, присуствовали су, поред грађана, и највиши представници из Београда: председник владе Сава Грујић, министар финансија др Вујић, министар грађевина Пера Велимировић и министар просвете Андра Николић.

Поред председника општине Косте Влајића, за уређење школске зграде је заслужан и нови учитељ Милан Стојковић. Учитељ Стојковић је радио у Жаркову само једну школску годину, па је као способан учитељ премештен у Београд и радио у школи на Источном Врачару.

Ненад и Христина Стевановић²⁹
1891—1892

Ненад је завршио учитељску школу у Београду 1890. године, а прво место службобања био му је Лазаревац, одакле је дошао у Жарково 19. 9. 1891. године, са својом женом Христином. Били су врло вредни и способни учитељи. То је потврдио и стари учитељ Милан Стојковић, који је дошао да присуствује годишњем испиту. Он је на питање општинских часника и родитеља, како су радили млади учитељи, са смешком одговорио, да је веома задовољан, јер „на млађима свет остаје“.

Иако су учитељи Стевановићи одлично радили, ипак су идуће школске године премештени из Жаркова у село Бањевац, у срезу посавском. Касније су службовали у Оровици, округ подрински, Врелу, Пожаревцу, Власини и Салаковцу.

О Ненаду Стевановићу вредном и образованом учитељу, постоје подаци у „Споменици“ изгинулих учитеља у ратовима 1912—1918. године, где је записано:

„Рођен у Београду 27. јануара 1869. године. Учитељску школу завршио је 1890. године у Београду. По положеном испиту тражио је место у Јужној Србији, али ту жељу иако је већ била готово дело — осујетили су његови родитељи. Учитељевао је у: Лазаревцу, Жаркову, Бањевцу, Оровици, Врелу, Пожаревцу, Власини и Салаковцу. У Врелу (округ ваљевски) био је 10 година, и за то време основао Земљорадничку задругу и био њен председник и најактивнији члан. Подигао је у истом месту и угледну башту, која је била најбоља у округу ваљевском, зашто је добио писмене и новчане награде.

Радио је и на књижевном пољу. Превео је с руског Мајнхамску Систему, Сељаково детињство и др. Манхајмска система је штампана, а остали радови су у рукопису.

Своју отаџбину је необично волео. Зато чим је објављен рат 1912. године, он се, и ако слабог здравља, јавља својој команди на војну дужност.

У рату буде контузован у ногу и добије уверење о сталној неспособности. Али га то није задржало да 1914. године поново оде у бој. Погинуо је 25. новембра 1914. године на Космају, а сахрањен је код цркве у Рогачи“.

Ненад Стефановић учитељ у Жаркову од 1891—1892. године

Nenađ Stefanović instituteur à Žarkovo de 1891 à 1892

Лазар и Даница Јанковић³⁰
1892—1904 год.

Лазар Јанковић је рођен у Шапцу 5. 8. 1866. године. Основну школу и гимназију завршио је у родном месту, а учитељску школу у Београду 1886. године. Његова жена Даница је рођена у Пожаревцу 11. 7. 1867. Отац јој је био професор, Никола Јовановић, пореклом Грк. Он је код нас први превео Илијаду. Поред доброг васпитања у кући оца, она је завршила гимназију у Пожаревцу, а у Београду Вишу девојачку школу.

Лазар је прво место добио у Сараорцима, код Смедерева, па је одавде премештен у село Бањевац, у срезу посавском. У Жарково је премештен са женом Даницом по молби 20. 11. 1892. године и овде радио пуних 12 година. Године 1904. обоје добијају премештај у Београд и раде у школи на Дорћолу. Следеће школске године су премештени у Ниш, где су остали до 1913. Лазар је у Нишу био школски надзорник.

Школска зграда адаптирана 1890.

Le bâtiment scolaire adapté en 1890

Из Ниша су отишли у Приштину, Лазар за школског надзорника, а Даница за учитељицу. За време првог светског рата Лазар је интерниран у Бугарску, одакле је пуштен због болести 1917. године. После ослобођења, обоје одлазе на дужност у Приштину и остају тамо до 1921. године. Како није могао да се сложи са просветном политиком у новој држави — дао је оставку и обоје се пензионишу и долазе у Београд.

Лазар Јанковић и као пензионер није мировао. На позив Михаила Аврамовића, председника Главног задружног савеза Југославије, прима се дужности генералног секретара ове организације, на којој дужности је и умро 1928. године.

Лазар и Даница Јанковић, по своме раду и успесима које су постигли у школи и на народном просвећивању спадају у плејаду најбољих учитеља Србије. Увек су оцењивани одличним оценама за рад у школи. Лазар је завршио курсеве воћарства, виноградарства, пчеларства, свиларства и плетарства. Године 1896. био је најбољи учитељ у срезу врачарском.

У Жаркову је основао Земљорадничку задругу, која је тада била најбоља у округу београдском. Основао је и продужну школу за одрасле младиће. Оспособио је многе генерације својих ученика у Жаркову да буду напредни пољопривредници, научио их калемљењу. Према причању његових ученика Косте Савића, Стевана Јоксимовића, Ивана Тодоровића и других, двориште школско је претворено у најлепшу башту пуну цвећа и калемљених воћака. Он је свакога четвртка по подне ишао са ђацима у Макиш да секу пруће од којег су плели корпе и обављали друге ручне радове. Те ђачке производе је носио на београдску пијацу на продају, да би од новца куповао ученицима књиге, прибор и потребе за ручни рад у школи. Колико је успомена на вредног учитеља Лазара остала код Жарковчана, најбоље илуструје податак да је његова породица 1941. и 1944. године примљена у Жаркову као најрођења, иако је од његовог одласка одавде прошло четрдесет година. Сељаци његови бивши ученици, утркивали су се ко ће пре и боље да угости и прими његову породицу у тим тешким ратним данима.

ШКОЛСТВО У СРБИЈИ ОД 1904—1914. ГОДИНЕ

Година 1904. за школство Србије је веома значајна, јер је тада донет нов Закон о основним школама чији је аутор био Министар просвете Љуба Давидовић. Да би се овакав закон донео, утицала је и промена династије после убиства последњег Обреновића 1903. године, када се доласком Петра Карађорђевића на власт у Србији заводи нови дух на свим секторима друштвеног, политичког и економског живота.

Овим законом први пут у историји школства Србије прокламује се у свим насељима обавезно похађање за све ученике и мушке и женске дорасле за основну школу.

Да би се отворила основна школа сада је потребно 30 ученика, док је по ранијим законима овај број износио 70. Општина је дужна по овом закону да поред зграде обезбеди и школско двориште, дечје игралиште и пола хектара за школску башту.

Исто тако, и школске зграде морају располагати потребним учионицама и радионицама, затим морају бити удешене према хигијенским и педагошким правилима, док су по ранијим законима и прописима биле предвиђене само учионице и стан за учитеља.

Програм за основну школу је по овоме закону савременији и бољи од свих дотадашњих у Србији.

Црквено и словенско читање је остало и даље у основној школи, али се оно одваја од српског језика и учи уз науку хришћанску.

Први пут се у српским школама, уз познавање природе, уводе и основна знања о хигијени, а поред певања, уводи се и музика. Учење гимнастике, које је до 1904. године по духу и садржају личило на војнички егзерцир, сада се замењује новим наставним предметом, који се назива — дечје игре.

Управа и надзор над школама се такође овим законом мења и побољшава, па је она сада вертикално организована, почев од управитеља школе до Главног просветног савета и Министарства просвете.

Док се у ранијим законима и школским прописима надзор над школама и наставом стављао у надлежност црквама, манастирима, среским и окружним капетанима, овим законом се ова функција први пут у историји нашег школства потпуно и системат-

ски даје школским и просветним органима. Ево како је изгледала организација контроле и надзора по школама у овом закону:

Месни школски одбор, окружни школски одбор, управитељ школе, наставничко веће, срески школски надзорник, референт за основну школу, Главни просветни савет и Министарство просвете.

Пада у очи да, поред државних органа, надзор и контролу у основним школама врши и наставничко веће, које има и своје одређене задатке:

1. да се стара о јединству у настави кроз све разреде;
2. да сви исто поступају у васпитању деце, да организују излете, екскурзије, забаве, наставку учила и предлажу школском надзорнику ученике за награду;
3. наставничко веће приређује кад затреба родитељске састанке у школи ради договора о васпитању деце и брине се о напретку школе и одржавању њеног угледа.

Сви ови захтеви и дужности који су новим законом дати наставничком већу важе и данас и у нашим савременим условима, те се с правом може рећи да су они били заиста напредни и у складу са најнапреднијим школама у западним земљама тога времена.

Овде нарочито треба нагласити, када се врше ова упоређења и анализе духа и садржаја закона из 1904. године, да су родитељски састанци већ пре 60 година правилно процењени и унети у школски систем и да смо ми у нашим савременим условима и данашњем школству имали сигуран путоказ и оријентацију о улози и значају ове институције, коју смо даље разрадили и прилагодили нашим савременим потребама и социјалистичкој школи.

Из овога се, такође, може извући и поука — да ми често проглашавамо неке форме и садржаје данас као потпуно нове, док су то у ствари биле новине још пре 60 до 80 година, па нас то обавезује и опомиње да будемо обазриви и да исто тако боље проучавамо наше школство из 19. и почетка 20. века.

По Закону о основној школи из 1904. године и наставном плану и програму, настава се изводила у Србији све до 1915. године, односно до окупације земље. После ослобођења и уједињења и стварања СХС овај закон је само прилагођен новој територијалној подели државе, а у основи није мењан.

Но, иако је овај закон био савремен и напредан, што је, дакако, позитивно у односу на раније схватање о улози и задацима основне школе, економски и кадровски услови нису били такви да је све то могло и да се спроведе у живот. Пре свега, школске зграде, намештај, учила, уџбеници и прибор нису одговарали духу новог закона о школству нити су могли да задовоље нарастале потребе за школовање, а исто тако ни број квалификованих учитеља није био довољан за то време.

За овај период српског школства је велика појава увођења ручног рада у основне школе, што је дошло као последица педагошких и методских схватања у западним земљама. Због тога су у многим местима одржавани семинари и курсеви за обучавање учитеља у картонажи, плетарству, воћарству и гајењу пчела. На овим курсевима, поред практичних радова, држана су и теоретска предавања о значају ручног рада за основну школу. Цео овај покрет је умногоме тадашњу школу осавременио и оспособио велики број нарочито млађих учитеља за бољу и модернију наставу.

Поред осталих тешкоћа на које је наишао нови закон била је и та што је стручни надзор над школама био слаб, јер нити таквих кадрова, нити пак школа које би припремале педагоге за пружање помоћи учитељима, није било, па је и то умногоме утицало да резултати у настави не буду онакви какве их је закон прописивао и захтевао.

Код највећег броја сеоског становништва осећао се отпор према 4-разредној основној школи, па су због тога врло често жалбе учитеља из тога времена на слабо похађање ученика и жељу њихових родитеља да их или не уписују у школе, или их исписују пре завршеног школовања. Ова појава је тумачена, поред осталих узрока, и тиме што је школовање деце било прилично скупо, а и тиме што се од такве школе у сеоском домаћинству није осећала велика корист, сем код оних који су могли да своју децу и даље школују.

*Петар и Василија Стојановић³¹
1904—1907*

Петар Стојановић је завршио учитељску школу у Нишу, а место рођења није се могло утврдити.

Он и његова супруга Василија су премештени у Жарково 8. 12. 1904. године. Овде су радили три школске године. Петар

је умро у Жаркову 1907. године, а учитељица Василија је после његове смрти премештена у Београд.

Учитељ Петар Стојановић је био вредан школски радник. Он се највише ангажовао да се на Чукарици сазида школска зграда 1905. године, јер је ово насеље припадало жарковачкој општини. И Жарковачка општина је заслужна за изградњу ове школе. Ово сазнајемо из Просветног гласника бр. 11. за 1905. годину:

Јавна захвалност

„Управа школе жарковачке сматра за дужност да и овим путем изјави своју топлу захвалност оним одличним грађанима и поборницима народне просвете, који су се и до сада у свакој прилици показали као пријатељи народне просвете и који су морално и материјално поднели жртве око отварања школе на Чукарици.

У овом погледу на овом просветном подуху одликовали су се ови заузимљиви људи:

1. Милан Мишић, председник општинског суда,
2. Матија Влајић, члан општинског суда,
3. Петар Божовић, општински писар,
4. Миливоје Чедић, школски благајник,
5. Панта Јоксимовић, општински благајник,
6. Бошко Савковић, трговац,
7. Панта Васиљевић, трговац,
8. Јован Новаковић, трговац,
9. Јулијус Франк, зидар“.

Као што се види из овога чланка, грађани Жаркова су помогли изградњу прве школске зграде на Чукарици, тадашњем највећем радничком предграђу Београда. Поред тога, ваља истаћи да је средства за ову школску зграду, поред ових грађана, дала жарковачка општина. То је врло солидна школска зграда која и данас служи за наставу, јер одговара хигијенским прописима. И још нешто, тада Жарково није имало такву школу, већ се радило у старој адаптираној згради, која је зидана у првој половини 19. века.

Изградњом ове школске зграде Чукарица је много добила, јер о њој београдска општина није водила рачуна говорећи да не припада њезином подручју иако је то било београдско радничко насеље.

Колико је ово насеље било запостављено, најбоље се види из „Радничких новина“ од 7. маја 1904. године, где је записано ово:

„Чукарица — ни на небу ни на земљи.“

„Пре неки дан умро је један радник на Чукарици па је требало добити дозволу лекарску за сахрану. Тражено је од начелства

округа београдског да упути физикуса те да изда дозволу. Начелство је одговорило да Чукарица није у њеној надлежности. По том је тражено то исто од вароши Београда, па је и ова одговорила да Чукарица није у њезиној надлежности. Дакле Чукарица нигде не припада. 800 радника са близу 2000 душа нигде не припадају, нема нико ко је дужан да им испуњава обавезе које општина и држава испуњава према осталим грађанима.

Одлука опстанка Чукарице налази се у рукама газда-Барловца, који је узео на себе да то уреди, па то ни до данас није учинио. Скрећемо пажњу газда-Барловцу да то сместа учини, јер се за злоупотребу поверења може врло лако и у хапс отићи. Њему свакако није стало до такве ладовине. иако настају велике врућине“.

*Милан Р. Недељковић и Катарина Николић
1907—1908*

После одласка учитељице Василије Стојановић, у Жарково долазе за учитеље Милан Недељковић и Катарина Николић 1907. године. Катарина је премештена у Жарково по молби из села Губеревца, среза космајског, и остала овде само једну школску годину.

За Милана Недељковића се зна само то да је овамо дошао из Сокобање, после смрти учитеља Петра Стојановића. И он је радио у овој школи само једну школску годину.

*Милорад и Василија Ђукановић
1908—1911*

Милорад Ђукановић је рођен у Ваљеву 1866. године. Отац му је био трговац, који је због подршке браће Радовановића, убица кнеза Михаила Обреновића, имао велике тешкоће и као трговац настрадао. Милорад је у Ваљеву завршио гимназију, а учитељску школу у Београду 1888. године.

Први пут је постављен за учитеља 1888. године у селу Славковици, код Ваљева. Затим је службовао у Такову, Голој Глави, Непричави, па је одавде премештен у Солун 1895. године за учитеља српске школе. У Солуну је радио до 1905. године, када је дошао у Србију и постављен за учитеља у Степојевцу срез колубарски.

Док је био у Солуну, венчао се са Василијом Хаџи-Јовановић, родом из Прилепа, која је такође тамо била учитељица.

У Степојевцу су радили до 1908. године, када су премештени у Жарково, где су радили до 1911. године.

Из Жаркова су прешли у Београд 1911. године: Милорад је радио у школи код

Саборне цркве (данас О. Ш. „Браћа Рибар“), а Василија у школи на Дунавском крају (данас О. Ш. „Јанко Веселиновић“).

После ослобођења Македоније, премештени су у Ђевђелију, Милорад за школског надзорника, а Василија за учитељицу. Овде су радили до првог светског рата, када је Милорад као резервни официр отишао на фронт. При повлачењу српске војске, Милорад је породицу одвео у Солун. У Солуну остали до 1916. године. Затим одлазе на Корзику, у град Ајачио. Милорад је тамо био учитељ у српској школи и предавач у гимназији.

После ослобођења 1918. године обоје долазе у Београд, где су убрзо и пензионисани.

Милорад Ђукановић спада у ред бољих учитеља Србије. Он је још у Степојевцу вршио дужност школског надзорника, а такође и у Београду. Поред рада у школи, он се бавио и задругарством и писао уџбенике за основну школу. Његова рачуница, коју је написао заједно са братом Илијом, професором гимназије, била је дуго у употреби између два рата.

ОТВАРАЊЕ ТРЕЋЕГ ОДЕЉЕЊА

Како је Жарково пред први светски рат имало све више ученика, 1911. године отворено је и треће одељење. У овом одељењу радио је учитељ Риста Стојановић.

Треће одељење је радило у кући Милана Јанковића, данас Трговачка улица бр. 24, јер је у школској згради било само две учионице. Треће одељење је овде радило све до 1914. године, када је подигнута нова школска зграда.

*Алексије и Милеса Ђурђић³⁴
1911—1915*

Алексије Ђурђић је рођен у селу Дувовици, срез колубарски, 1873. године. После завршене основне школе, учио је гимназију и завршио учитељску школу у Београду 1893. године. Прво место било му је село Рогача, под Космајем. Потом је радио у Студеници, Такову и селу Венчану, срез космајски, одакле је премештен у Жарково 1911. године. У Жаркову је радио до 1915, када је мобилисан као резервни официр. Са српском војском прешао је Албанију и отишао на Крф. Тамо је једно време био комесар, у једној војној јединици, а касније је прешао у Француску, у којој је радећи у једној фабрици вагона одлично научио француски језик.

После ослобођења 1918. године враћа се на дужност у Жаркову. Године 1919. премештен је у Београд, за управитеља Топчидерске школе, на Сењаку, где је и пензионисан. Као пензионер радио је у Чиновничкој задрузи у Београду и био члан Главног одбора ове установе, све до смрти 1937. године.

Милеса Ђурђић је рођена у Београду, у учитељској породици. Основну школу, гимназију и Вишу девојачку школу завршила је у Београду. По завршеној девојачкој школи постављена је за учитељицу у Рогачи, срез космајски. Овде се и удала за Алексија и у даљем току рада службовала заједно са њим.

У Жарково је дошла 1914. године, када је отворено и четврто одељење. Како није било довољно учионица у школској згради, ово одељење је радило у просторијама Земљорадничке задруге.

Учитељица Милеса је надживела свога мужа, умрла је 1957. године на Михаиловцу, где су имали своју кућу.

Алексије Ђурђић је целокупним животом и радом као учитељ, друштвени и политички радник, од најмлађих дана до смрти, припадао елити српских учитеља. Према казивању личног и партијског Ђурђићевог пријатеља Алексе Томића, Ђурђић је до 1915. године припадао напредним политичким странкама, а у стручном удружењу групи левичара Драгутина Прокића, Драгише Михаиловића и Данила Милановића. Већ као почетник, он је поред савесног рада у школи веома активан и на народном просвећивању. Када је дошао у Жарково покренуо је иницијативу да се подигне нова школска зграда, која је свечано отворена на Св. Саву 1914. године. Ова зграда и сада служи за наставу у Жаркову. Пројект за зграду и надзор је извршио Стеван Савковић, архитект, рођен у Жаркову. Ово је урадио бесплатно, као дуг својој школи и родном месту. Поред четири светле и хигијенске учионице, зграда има споредне просторије и стан за учитеља. Била је то најлепша школска зграда у округу београдском. Пре неколико година, као културно-историјски објект, стављена је под заштиту одлуком Завода за заштиту споменика културе града Београда. Средства за изградњу овако лепе и савремене школе дала је Општина жарковачка, 28.000 динара.

За време рада у Жаркову, Алексије Ђурђић је награђиван од Министарства просвете као вредан и угледан учитељ.

Иако је у Жаркову био кратко време, он је својим радом стекао велики углед код грађана. Када је отишао одавде, општина му је поклонила велики плац на Михаиловцу (данас Пожешка улица бр. 9), где је подигао кућу. Приликом градње куће добио је од општине камен бесплатно, а његови бивши ученици и политички пријатељи су овај материјал превезли.

Алексије Ђурић учитељ у Жаркову од 1911—1915.

Aleksije Đurđić, instituteur à Žarkovo de 1911 à 1915

После уједињења 1918. године је заједно са Алексом Томићем, Златинчанином и Јашом Продановићем оснивач Републиканске демократске странке, чији је члан био све до смрти 1937. године. Колико је био цењен у својој струци, види се и по томе што је био председник окружног одбора и председник окружне скупштине ове странке.

Поред рада на задругарству, Алексије је био веома активан и у стручном удружењу учитеља. Од 1923. до 1929. године био је председник Учитељског удружења за град Београд. У његовој редакцији су штампана и два годишња извештаја о раду Учитељског удружења. Као угледан члан Удружења био је делегат 1928. године на Интернационалном конгресу учитељских удружења, који је одржан у Швајцарској.

Поред Алексија Ђурђића и учитељице Милесе, од 1912. до 1915. године у Жаркову су радили и ови учитељи:

Миодраг Петровић — „Сељанчица“ који је овде радио само 1912. године па је премештен у Београд.

Љубица Ковановић је премештена у Жарково 1912. године и остала је овде такође само једну школску годину.

Петар Ничић је у Жарково дошао 1914. године, где је радио до окупације. Пре тога је дуго службовао на Умци, срез посавски, и Остружници, одакле је и премештен у Жарково.

Јелена Ивановић је такође у Жарково премештена 1914. године и радила у овој школи до доласка непријатељске војске.

ШКОЛА У ЖАРКОВУ 1915—1918

Окупацијом Србије и падом Београда, престаје рад основне школе у Жаркову. Сви учитељи који су тада службовали у Жаркову напустили су насеље, а исто тако и велики број становништва заједно са децом бежао је у околна села и дубље у Шумадију, бојећи се репресалија и одмазде од стране окупатора.

Крајем 1915. године окупаторске власти, које су већ биле завеле своју управу у целој поробљеној земљи, почињу да организују и основне школе, а учитељски кадар доводе из Хрватске и Војводине, и то углавном своје старије подофицире.

Тако је и школа у Жаркову исте године поново отворена са аустријским подофицирима као учитељима. Како је „Нова школа“ била заузета за потребе окупаторске војске а у „Старој школи“ је била смештена њихова кухиња, то је настава извођена у приватној кући Живојина Огњановића, која се налазила у данашњој Трговачкој улици.

И поред иаредбе окупаторских власти о обавези похађања школе због непридржавања наредбе, ипак је у ову школу дошао само мали број ученика. Многи родитељи су своју децу водили на преглед код лекара

Ивана Атанацковића, родом из Панчева, који је тада био лекар аустроугарске војске у Жаркову — да их он лекарским уверењем ослобађа од школе. Овај добри човек је то заиста чинио, и многи дечаци и девојчице су његовом заслугом били ослобођени од похађања окупаторске основне школе.

Према причањима ђака ове школе: Благоја Јоксимовића, Јована Јовановића, Крсте Савковића, Бранка Субића, Мике Настића и др. у овој школи је у ствари била војна дисциплина, са духом дресуре, страха и батинања.

Као и у целој Србији, где је била забрањена употреба ћирилице, и ученици ове школе су морали учити само латиницу. Сви учбеници, почев од буквара, па до рачунице, били су такође штампани латиницом, а слике и цртежи били су сви у духу аустро-угарске монархије. Настава се сводила мање на учење писмености и рачуна а неупоредиво више на стицање општих знања о „великој“ аустро-угарској монархији, на изучавање биографије чланова царске куће и о томе да Србија више никада неће постојати, ради чега је, уосталом, окупатор и био иницијатор рада школе у ово време.

Наставу за време окупације у Жаркову су изводили аустријски подофицири и то:

Светозар Грујић — цугсфирер, који је био у аустријској униформи. То је био човек већ у годинама, родом негде из Војводине, и представљао је частан изузетак у наставном кадру. За њега кажу његови бивши ученици да је био добар човек и да су га прилично волели.

Ђура Поповић — био је обичан војник, без чина, који је такође носио аустроугарску униформу. Насупрот Светозару Грујићу, овај је био врло строг и суров према деци, те их је страшно тукао и кажњавао, па је због тога, према тужбама ђачких родитеља, разрешен учитељске дужности и за казну премештен за обичног радника при подизању купатила у Жаркову.

Лајош Остен — био је пореклом Мађар и врло је мало знао српски језик. Он је такође био веома суров према деци и страшно их је тукао и кажњавао.

Иако је настава извођена на нашем језику, сви поздрављивали као и молитве и војна обука, вршили су се на мађарском језику. На тај начин су окупаторске власти хтеле да преко малих ученика стварају одане грађане двојне монархије. Часови гимнастике, којих је било сваки дан, у ствари су

се сводили на праву војну обуку, која је извођена у околини Жаркова, а врло често и у Кошутњаку.

Поред учења и егзирцира ученик је био обавезан да свакодневно донесе у школу одређену количину коприве коју су окупатори користили за израду одећа за своју војску.

Поред већ наведених ђака који су похађали школу за време окупације, били су и ови: Светозар Влајић, Никола Јоксимић, Трифун Младеновић, Андрија Влајић, Живојин Чедић, Марко Влајић, Божидар Влајић...

Сви они кажу да је Светозар Грујић био веома добар према њима, а и према осталим грађанима Жаркова и да је плакао када би видео ђаке босе и слабо исхрањене, па им је често давао хлеба и других намирница, док се о осталој двојници изражавају врло лоше, јер су много тукли и кажњавали ђаке.

Но, како се рат ближио крају, а и ратна срећа окретала све више савезницима, то је и ученика све мање било у овој школи, да би се у пролеће 1918. године готово савим ова окупаторска школа и угасила.

СПИСАК УЧИТЕЉА У ЖАРКОВУ 1840—1918

Према архивској грађи и другој документацији, која је до сада пронађена, у Жаркову су од 1840. до 1918. године радили ови учитељи:

Стојан Ђола, 1840—1842. Родом из Срема. Први учитељ ове школе.

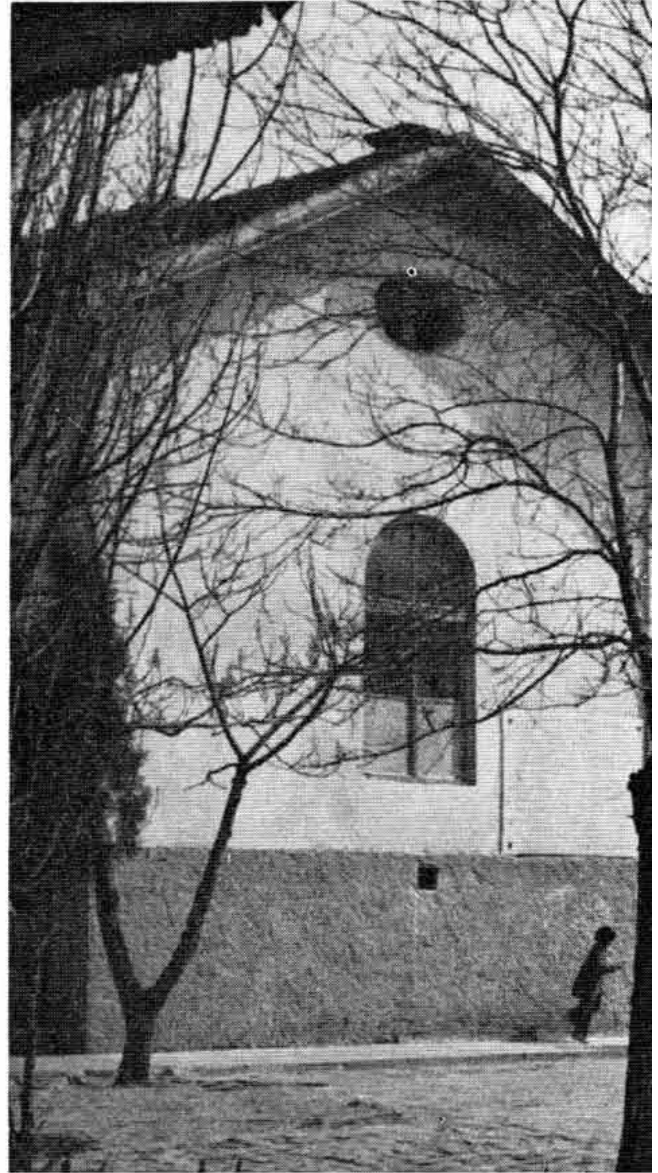
Ђорђе Кнежевић, 1842—1843. Родом из села Вишњице. Описменио се вероватно у манастиру Винчи.

Од 1843. до 1851. године, према до сада пронађеној грађи, школа у Жаркову није радила.

Антоније Језорањски, 1815—1855. Пољак по народности, политички емигрант у Србији. По амнестији године 1859. враћа се у Пољску. Заслугом Језорањског саграђена прва школска зграда у Жаркову 1851. Оставио грађу о Жаркову из времена II устанка.

Јован Нешковић, 1855—1856. Премештен у Кладово.

Константин Мартиновић, 1856—1860. Отишао у село Винчу.

Школска зграда саграђена 1914. године

За период од 1860. до 1866. године нема никаквих података о раду школе у Жаркову.

Павле Шуваковић, 1866—1873. Родом из Срема, вероватно из Сремских Карловаца. Свакако, завршио богословију, био добро писмен.

Марко Марковић, 1873—1876. Године 1874. прикупио податке о школи у Жаркову и доставио их Министарству просвете.

Тома Никашиновић, 1876—1883. Рођен у Баваништу. Дошао у Жарково из суседног Ресника, где је по трећи пут отворио школу 1870. Завршио 4 разреда немачке и 4 разреда српске школе. Доставио Министар-

Le bâtiment scolaire construit en l'année 1914

ству просвете извештај о броју ђака 1877. и опремљености школе у Жаркову.

Василије Николић, 1883—1886. Родом из Дића под Рудником. Први квалификовани учитељ у Жаркову, завршио учитељску школу у Београду.

Отворио први пут четврти разред школе у Жаркову 1883. Премештен у Врчин.

Милица Јевтић 1886/87. школске године. Прва учитељица у Жаркову. Завршила педагошки курс у Москви.

Ана Лазаревић 1886/87. школске године. Премештена у село Војску, код Ђуприје.

Владимир Сретеновић 1887—1889. Дошао из Губеревца, среза космајског.

Велизар Стевановић, школске 1889/90. године. Премештен из Железника, тамо опет враћен. Његовом заслугом, 1888. године, саграђена школска зграда, која и данас ради.

Милан и Лепосава Стојковић, 1890/91. школске године, када је отворено друго одељење школе. Њиховом заслугом адаптирана општинска судница за школску зграду, која и данас постоји.

Ненад и Христина Стевановић, 1891/92. школске године. Ненад завршио учитељску школу у Београду 1890, а Христина — Вишу девојачку. Ненад се истакао на организовању земљорадничких задруга. Ба-

вио се и педагошким радом. Преводио са руског и немачког. Погинуо 1914, као резервни официр.

Лазар и Даница Јанковић, 1892—1904. Лазар завршио учитељску у Београду 1886, а Даница вишу девојачку школу. Лазар је био и школски надзорник. Бавио се активно и задругарством, био и генерални секретар Савеза земљорадничких задруга Југославије. Лазар и Даница спадају међу најбоље учитеље школе у Жаркову.

Петар и Василија Стојковић 1904—1907. Петар — завршио учитељску школу у Београду. Његовом заслугом саграђена прва школска зграда на Чукарици 1905.

Милан Недељковић и Катарина Николић, 1907/08. школске године. Катарина дошла из села Губеревца, среза космајског, а Милан — из Сокобање.

Милорад и Василија Ђукановић, 1908—1911. Милорад рођен у Ваљеву, тамо завршио нижу гимназију, а учитељску школу у Београду. Василија родом из Прилепа. Раније радили као учитељи у Солуну. Милорад је био и школски надзорник, а бавио се и писањем уџбеника за основне школе.

Алексије и Милеса Ђурђић, 1911—1915. Алексије — родом из села Дудовице, среза колубарског. Учитељску школу завршио у Београду 1893.

Алексије — један од оснивача Републиканске странке — заузимао важне функције у странци. Иницијатор да се у Жаркову сагради школска зграда 1914, која и данас постоји. Био је председник Учитељског удружења за град Београд и делегат на Интернационалном конгресу учитеља у Швајцарској 1928.

Милорад Петровић „Сељанчица“, 1912. у Жаркову. Учитељ и песник. Премештен у Београд.

Љубица Ковановић, 1912. у Фаркову.

Петар Ничић, 1914—1915. Дошао из Остружнице.

Јелена Ивановић, 1914. у Жаркову.

За време окупације, 1915—1918, у овој школи су радили аустро-угарски подофицири: Светозар Грујић, Ђура Поповић и Лајош Остен.

НАПОМЕНЕ

¹ Др Милутин и Драга Гарашанин: САД, Старице, књ. III и IV, Бгд. 1952, стр. 123.

² Др Хазим Шабановић: Турски изводи за историју Београда, I, Бгд. 1964, стр. 35.

³ Наведено дело, стр. 181.

⁴ Др Душан Пантелић: САН-Споменик — LXXXII, Бгд. 1936, стр. 82.

⁵ Др Бранко Перуничкић: Београдски суд 1819—1839, Бгд. 1964, стр. 127, 191, 196, 227, 383, 451, 635.

⁶ Андра Гавриловић: Народне школе у Србији, Бгд. 1903, стр. 36.

⁷ ДА СРС-КК-XXXVIII, 18—1828.

⁸ Гласник српског уч. друштва, књ. IX, стр. 166—168.

⁹ Мита Петровић: Финансије обновљене Србије, књ. III, стр. 810.

¹⁰ Петар К. Влајић: Генеалогичка породице Влајића (у рукопису).

¹¹ Др Ник. Ј. Петровић: Основне школе у Србији, Бгд. 1880, стр. 40—41.

¹² Јосиф Пецић и Милорад П. Шапчанин: Извештај о стању основних школа у Србији, Бгд. 1875, стр. 56.

¹³ Јован Миодраговић: „Српче“, 1885/86, стр. 46.

¹⁴ Државни Шематизам за 1852. г. — Др Љубомир Дурковић-Јакшић: Учествовање

пољских револуционара у животу Београда почетком друге половине XIX века. Годишњак града Београда, 1967, књ. XIV, стр. 45.

¹⁵ Министарство просвете 1874. год. „Описи“.

¹⁶ Државни Шематизам за 1856 — и ДА-СРС-МП-Ф-VI-1856.

¹⁷ Државни Шематизам за 1865 — и ДА-МП-Ф-I-171/62.

¹⁸ Државни Шематизам за 1866 — и ДА-МП-Ф-VIII-1841/1866.

¹⁹ Државни Шематизам за 1868 — и ДА-МП-Ф-2084/1868.

²⁰ Државни Шематизам 1873—76 год.

²¹ Државни Шематизам 1876—1883 год.

²² ДА-СРС-МП-Ф-VII-114/1870.

²³ Државни Шематизам 1883—1886 год.

²⁴ Државни Шематизам 1886—1887 год.

²⁵ Државни Шематизам 1887—1889 год.

²⁶ Државни Шематизам 1889—1890 год.

²⁷ Државни Шематизам 1890—1891 год.

²⁸ Државни Шематизам 1891—1892 год.

²⁹ Државни Шематизам 1892—1904 год.

³⁰ Државни Шематизам 1904—1907 год.

³¹ Државни Шематизам 1907—1908 год.

³² Државни Шематизам 1908—1911 год.

³³ Државни Шематизам 1911—1915 год.

MATÉRIEL POUR L'HISTORIQUE DE L'ÉCOLE DE ŽARKOVO 1840—1918

Kosta Spasenović

Des fouilles effectuées dans la localité de «Ledine» démontrent que plusieurs agglomérations existaient sur l'emplacement du Žarkovo d'aujourd'hui.

Plus tard aussi, au temps des Romains il y avait là une agglomération que traversait la route menant de Singidunum en la Bosnie.

Les premières données écrites à ce sujet datent de 1528; elles spécifient que la colonie se nommait Belo Vrelo et était composée de 24 familles. Dans l'histoire plus récente Žarkovo est mentionné dans de nombreux documents.

La première école de Žarkovo a été inaugurée en 1840; le premier instituteur de cette école fût Stojan Čola, réfugié de Srem. Il ne travailla que deux ans et fut remplacé par Djordje Knežević. Ensuite l'école fût fermée jusqu'en 1851. Puis Antonije Jezoranski légionnaire polonais fut nommé et travailla comme instituteur à l'école de Žarkovo jusqu'à l'année 1855.

C'est pendant qu'il enseignait que fut construit à Žarkovo le premier bâtiment scolaire qui couta 12.000 groches.

Après Jezoranski les instituteurs Jovan Nešković et Konstantin Martinović travaillent à Žarkovo, jusqu'en 1860. De 1860 à 1866 l'école est fermée.

Puis viennent les instituteurs: Pavle Šuvaković, Marko Marković, Vasilije Nikolić, Toma Nikašinović, car l'école reprend son activité. Une quatrième classe s'ouvre en 1883; jusqu'alors les écoles des villages en Serbie ne comptaient que trois classes.

En 1890 une deuxième section est instituée et la Commune de Žarkovo fait adapter le bâtiment de la Cour de justice pour l'école. Les instituteurs: Milan Stojković, Nenad et Hristina Stevanović, Lazar et Danica Janković, Milorad et Vasilija Djukanović, Aleksije et Mileša Djurdjić et d'autres enseignent à Žarkovo.

La IIIème section est inaugurée en 1911 et la IVème en 1914. Un beau bâtiment scolaire fut construit en cette année-la et sert aujourd'hui encore. Pendant la Guerre 1914—1918 des sous-officiers autrichiens enseignaient dans cette école.

